

Csűrös Miklós: Színképelemzés

Nagyjából egy évtized termésének foglalata a Színképelemzés, lényegében a kritikai és irodalomtörténeti pályakezdés eredményeit összegezi.

A könyv olvasójának legelőször talán az írások tematikai változatossága és módszertani sokfélesége tűnhet fel. Már a tartalomjegyzék áttekintésekor is rájöhethetünk, hogy Csűrös Miklós tanulmány- és kritikagyűjteménye is abba a manapság oly gyakori kötetcsoporthoz tartozik, amely legelső sorban a szerző munkásságának keresztmetszetszerű dokumentálására törekszik, nemigen érvényesítve valamely szigorúbb anyagválasztási elvet. A kötet szerkesztés egyik változatát a témák és feladattípusok közeli rokonsága vagy éppen markáns egységessége határozza meg elsődlegesen, elég sorosan megszabva így a könyvformálás módját is. Ilyenkor a tanulmánykötetben maga a választott tárgy kör és a vállalt alappeladat a mindenekelőtt való. A másik változatban inkább a kritikus és irodalomtörténész egyénisége kerül előtérbe, az ő műhelyének bemutatása lesz a cél, s ha a szerzői feladatválasztások a többféleség jegyében állnak, akkor a homogenizálás helyett éppen a sokarcúság reprezentálásának igénye szabályozza a komponálásmódot. Csűrös Miklós első kötetválogatása nyilvánvalóan az utóbbi irányt követve jöhetett létre. Jóformán csak a Kodolányi regényírásának szentelt egy-két jelentékenyebb esszéjét nem láthatjuk újra a folyóiratközlések után e könyvalakban is, máskülönben amivel a kötet összeállításig foglalkozott, annak alkalmasint minden érdemi hozadéka együtt van a nagy terjedelmű kötetegészben.

Természetesen mindezt pusztán a jellegmeghatározás, nem az értékelés szándékával mondtuk el, magától értődőnek véelve, hogy mind az egységesített, mind a heterogén alkatú tanulmánygyűjtemény kategóriájában lehetséges a meggyőző értékrepresentáció. A könyvkiadási gyakorlatban akár ki is egészítheti egymást a kettő, az egyik erényeit és erősségét nem vonhatja kétségbe a másiké, ha egyébként a színvonal kielégíthet bennünket. A Színképelemzés meggyőző erővel, tehát igazoló érvénnyel bizonyíthatja a többféle anyagot és írásváltozatot magába foglaló kötet szerkezet létjogát, mert jól felkészült, érdekenyen olvasó, okosan gondolkodó irodalmár munkáit gyűjti egybe, megismertette velünk az irodalom közvetítő szolgálatának egyik értékes és rokonszenves módját, kirajzolva a szerzői arcképet is, megismerhetővé téve magát a személyiséget.

Három cikluscím alatt sorakoznak egymás után az esszék: a Költők a hetvenes években fejezet lírikusi életművekről és verseskönyvekről szól, ezt a Négy versértelmezés követi, majd Írók és „sorskérdések” címmel jelölve kerülnek egymás mellé néhány huszadik századi magyar író publicisztikájával, tanulmányírásával, eszmevilágával foglalkozó részelemzések és összefoglaló áttekintések.

A fülszövegben azt olvashatjuk, hogy Csűrös Miklóst tanulmányíróként leginkább a múlt század második fele irodalmi folyamatainak, a népi írók mozgalmának és a mai magyar lírának a kérdései foglalkoztatják. A Színkép-

elemzés ebből a hármasságból alig dokumentálja a 19. század iránti érdeklődést, hiszen ezt a tárgykört egyedül az *Ez az élet... című Arany-vers* — egyébként kiváló — interpretálása képviseli az együttesben, egyáltalán nem is illeszkedve a maga esetlegesnek tetsző egyediségében a kötet rendszerébe. A népi írók mozgalmának kérdései átfogó problémakörként — mozgalomtörténeti áramlatok s folyamatok formáiban — nincsenek ugyan jelen, inkább a népi irodalom egy-egy alkotójának életművéből emel ki részleteket a tanulmányíró, de ez az érdeklődési irány az előbbinél így is jóval gazdagabban jelenik meg az összeállításban. Minden tekintetben — tematikailag, terjedelmileg s az elemzések hozamát nézve egyképpen — a kortársi magyar líra fejleményeinek vizsgálatára szánt esszesorozat adja a könyv fő vonulatát, tanúsítva ily módon, hogy a Színképelemzés szerzője a költészetközvetítésben jutott a legmesszebb, annak eredményeként nyújthatja olvasójának a legtöbb értéket.

Legkevésbé a legkisebb terjedelmű Négy versértelmezés-ciklus került hozzánk közel, jóllehet, az interpretációk szakmai igényességével és színvonalával semmi bajunk nincsen. Már említettük, hogy szervesetlenek tartjuk az Arany-vers elemzésének elhelyezését, nem illik ez a munka ebbe a könyvbe semmiképpen. A másik három értelmezésben a költeményválasztás nem nyerte el igazán tetszésünket, ezért a még oly alapos és elmélyedő elemzési műveleteket is lankadó érdeklődéssel követtük. Ismert és jó költők verseit analizálja Csűrös, a kiszemelt alkotások sem rosszak éppen, ám kiemelkedő lírai műnek — szerintünk legalábbis — egyiket sem lehet minősíteni, legfeljebb mai líránk egy-egy vermodelljének átlagát képviselheti. Bárki hosszan sorolhatná költészetünkben az itt szereplőknél sokkalta jelentősebb verspéldákat, amelyek valóban megérdemelhetnék az egyedi taglalást, a kiemelő vizsgálatot. Azt csak ráadásul tesszük szóvá, hasonlóképp kifogásoló hangsúllyal, hogy mindhárom elemzett költemény olyan lírikusoktól való, akikről a nyitó ciklusban már portré- és pályaképszerű összefoglalásokat, részletes méltatásokat olvashattunk. A variációs visszatérésnek ez a módja nem találkozott tehát egyetértésünkkel.

A törzssanyagként is felfogható *Költők a hetvenes években* a legterjedelmesebb fejezet, egyaránt kitűnik gazdagságával, színességével és tartalmasságával, igényes szakszerűségével. Csak egy-két recenzió rövidségű cikk található ebben a ciklusban, az írások többsége versesköteteket és életműveket mérlegelő esszyszerű munka, s akad egy másfajta összefoglalás is az összeállításban, mégpedig az 1979–1980-as évek pályakezdő lírikusainak körültekintően gondos, megfigyelésekben és szempontokban bővelkedő szemléje. Úgy látszik, Csűrös Miklós az egykori nyugatos harmadik nemzedék jeleseihez vonzódik a legjobban, legalábbis szembeütő, mennyire megértő módon és milyen odaadó figyelemmel méltatja például Vas István, Jékely, Kálnoky, Weöres, Rónay György — és mások — versművészetét. A „középnemzedék” tagjairól szóló jegyzetek sorából főként a Rába György, Csoóri Sándor és Fodor András könyveihez kapcsolódó kommentárokat emelhetjük ki külön nyomatékkal. A fiatalabbak közül kivált a Tandorit és a Petri Györgyöt bemutató esszéket érezhetjük jól megoldottnak.

Higgadt és tárgyyszerű líraelemzőként ismerhetjük meg Csűrös Miklóst, aki a pontos leírás és a szabatos jellemzés szándékával dolgozik, racionális megfontoltsággal taglal és karakterizál, tartózkodva a közvetlen érzelmnyilvánításoktól, visszafogva a kommentátori személyességet, kerülve az erősebb indulati vagy érzelmi impulzusok hatáslehetőségeit, mindig a kiegyensúlyozott értekező beszédmód formáiban nyilatkozik meg. Megannyi utalása sejteti, hogy

folyvást számol a tárgyra vonatkozó szakirodalom eredményeivel, nem ritkán vitatkozik is egyik-másik felfogással, mértéktartó fegyelemmel minden esetben, ám a polémiánál fontosabbnak érzi saját elgondolásainak minél árnyaltabb s világosabb kifejtését. Látszólag tartózkodik a kritikai ítéletek direkt kimondásától, óvatos az értékelés műveleteiben. Valójában határozott érték szemlélet és értékelv érvényesül a gondos és alapos leírásokban, olyannyira, hogy némelykor szívesen vitatkoznánk is axiológiai megfontolásaival, bármily körültekintő is állásfoglalásainak bizonyításmódja. Véleményét azonban akkor is érdemes figyelembe venni, ha épp nem értünk vele egyet mindenben. Azt viszont sajnáljuk — és egyben kifogásoljuk is —, hogy a portrévázlatokat és kötetvizsgálatokat nem kísérik a hetvenes évek vagy más időszakok lírájának általánosabb jelenségeiről, folyamatairól, különféle műfajproblémáiról készített áttekintő esszék, amelyek végül az arcképeket is tágabb keretbe állíthatnák.

Az Írók és „sorskérdések”, a záró fejezet meglehetősen messze esik, minden viszonyítás szerint, a líravizsgálatok anyagától. Ez a blokk is egymástól független darabokból áll, s csupán látszatra alkot szoros egységet, hiszen éppúgy esik szó itt Kodolányi publicisztikájáról, Féja irodalomszemléletéről, mint Fülep Lajos gondolatvilágának egyetlen motívumáról, vagy Mészöly Miklós esszéírásáról. Mindegyik helytáll magáért, a Darvas irodalmi nézeteit, a Németh László Berzsenyi-élményét, a Bibó István hagyománylátását érintők is, valamennyi megérdemli kötetbeli helyét. Egyéni választással mi a Kodolányi-analízist neveznénk meg a legsikerültebb kísérletként, ezt a többieknél teljesebbnek s arányosabbnak is látva. Mindenesetre: a lírakutató Csűrös Miklós ezekben a tanulmányokban eszmetörténeti kérdések iránti fogékonyságát és ilyesféle tájékozottságát is bizonyítani tudja. Kiváltképpen a két világháború közötti magyar gondolkodástörténet és irodalomfelfogás kutatásához adhatnak ezek az esszék — ha nem hatolnak is mindenkor elég mélyre — figyelmet érdemlő adalékokat és jótékony ösztönzéseket. (*Szépirodalmi.*)

FÜLÖP LÁSZLÓ

Czakó Gábor: A lélek fele

Konok következetességgel kezdettől fogva arra törekszik Czakó Gábor, hogy megtalálja a maga válaszát a *hogyan kell élni* kérdésére. Ennek érdekében mindig jellegzetes életúttípusokat mutat fel regényeiben. Mivel azonban a *hogyan kell élni* kérdésére, ahogy haladunk előre a huszadik században, egyre nehezebbnek látszik az igazi válasz megtalálása, Czakó Gábor egyik regénye végén se mondhatja azt, hogy megtalálta a bölcsek követ. Írói józan-ságát mutatja, hogy bár láthatóan határozott véleménye és határozott elképze-lése van az eszmék és ideák szintjén az emberhez méltó létezésről, tudja, hogy az emberiség történetéről még csak az sem mondható el egyértelműen, hogy fokozatos közeledés ehhez a méltó léthez. Czakó felmutatja az elveket, s felmutatja azt a valóságot is, amely jórészt ezeknek az elveknek a megcsúfolá-saként jelenik meg a regények világában.